

1459. toplantı, 7-9 Mart 2023 (DH)

İnsan Hakları

H46-28 Öner ve Türk grubu (Başvuru No. 51962/12), Nedim Şener grubu (Başvuru No. 38270/11), Altuğ Taner Akçam grubu (Başvuru No. 27520/07) ve Artun ve Güvener grubu (Başvuru No. 75510/01), Işıkırık grubu (Başvuru No. 41226/09) v. Türkiye
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının crası

Referans belgeler

DH-DD(2023)41, DH-DD(2022)1282, DH-DD(2022)224, CM/Del/Dec(2022)1428/H46-36

Başvuru	Dava	Karar tarihi	Kesin Karar tarihi	Sınıflandırma kategorisi
51962/12	ÖNER VE TÜRK GRUBU (dava listesi) CM/Notes/1459/H46-28-app)	31/03/2015	30/06/2015	Karmaşık sorun
38270/11	NEDİM ŞENER GRUBU (dava listesi) CM/Notes/1459/H46-28-app)	08/07/2014	08/10/2014	Yapısal ve karmaşık sorun
27520/07	ALTUĞ TANER AKÇAM GRUBU(dava listesi) CM/Notes/1459/H46-28-app)	25/10/2011	25/01/2012	Karmaşık sorun
75510/01	ARTUN VE GÜVENER GRUBU (dava listesi) CM/Notes/1459/H46-28-app)	26/06/2007	26/09/2007	Karmaşık Sorun
41226/09	IŞIKIRIK GRUBU (dava listesi) CM/Notes/1459/H46-28-app)	14/11/2017	09/04/2018	Karmaşık ve yapısal sorun

Dava konusu

Bu beş dava grubu esas olarak nefret ve şiddeti teşvik etmeyen görüşlerini ifade ettikleri gerekçesiyle haklarında cezai kovuşturma başlatıldığı için başvuruların ifade özgürlüğüne yapılan haksız ve orantısız müdahaleler ve bunun bir bütün olarak toplum üzerindeki caydırıcı etkisi ile ilgilidir.

Öner ve Türk grubu, Terörle Mücadele Kanunu (esas olarak bir terör örgütünün yaptığı açıklamaların basılmasına ilişkin 6. maddesinin 2. fıkrası - ve yasa dışı bir örgüt lehine propaganda yapılmasına ilişkin 7. maddesinin 2. fıkrası) veya Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 215 veya 216. maddeleri (bir suçu veya suçluyu övmek, veya halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek, halkın bir kesimini sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılıkları nedeniyle aşağılama) kapsamındaki suçlardan başvuruların haksız mahkumiyetleriyle ilgilidir (9¹ ve 10. maddelerin ihlali).

Işıkırık grubu Türk Ceza Kanunu'nun, yasa dışı bir örgüt adına suç işleyen ya da yasa dışı bir örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişinin örgüt üyesi olarak cezalandırılmasını öngören 220 maddesinin 6. ve 7 fıkraları ile ilgilidir.

Bu dava grubundaki başvuruların çoğu bu yasa hükümlerine dayanarak, örneğin yasa dışı bir örgüt tarafından düzenlenen gösteriye barışçıl şekilde katıldıkları için ya da böyle bir örgüt hakkında olumlu görüş bildirdikleri için, savcılık tarafından örgüt üyeliğini kanıtlayan somut deliller sunulmadan, yasa dışı örgüt üyeliğinden çeşitli hapis cezalarına çarptırılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Mahkeme) özellikle kamu makamlarının keyfi müdahalelerine karşı yeterli koruma sağlayamayan (§ 67) ve bu nedenle caydırıcı

¹ *Güler ve Uğur* (31706/10) davası, başvuruların din özgürlüğüne yapılan müdahalenin, belirlilik ve öngörülebilirlik gereklerini karşılamaması anlamında kanuni bir dayanağa sahip olmaması nedeniyle madde 9 ihlaliyle ilgilidir; zira sadece dini bir törene katılmanın Terörle Mücadele Kanunu'nun 7. maddesinin 2. fıkrası kapsamına gireceğini öngörmek mümkün değildir.

bir etkiye sahip olup öngörülebilirlikten yoksun olan hükümlerin lafzını ve yerel mahkemeler tarafından geniş şekilde yorumlanmasını eleştirmiştir (10. ve 11. madde ihlalleri).

Bu gruptaki *Kaplan ve Fesih Çoban* davaları, başvuranların eylemleri ile isnat edilen suçun kapsamı arasında bağlantı kurulurken ilgili ve yeterli gerekçeler bulunmaması nedeniyle, TCK'nın 220. maddesinin 6. fıkrası uyarınca haksız olarak mahkum edilmelerinden kaynaklanan adil yargılanma hakkının ihlaliyle ilgilidir (madde 6, 10 ve 11 ihlalleri).

Altuğ Taner Akçam gurubu TCK'nın 301.maddesi (Türk milletini veya yargı organları ile emniyet ve askeri teşkilatı da dahil olmak üzere devletin organ ve kurumlarını alenen aşağılamak) kapsamındaki kovuşturmalara ilgilidir. Mahkeme bu maddenin "kabul edilemeyecek kadar geniş hükümler içermesi" nedeniyle "kanunilik" şartını karşılamadığına karar vermiştir (madde 10 ihlali).

Artun ve Güvener grubu TCK'nın 125. maddesinin 3. fıkrası ve 299². maddesi uyarınca kamu kurumlarına, kamu görevlilerine ve, Cumhurbaşkanı'na (Cumhurbaşkanı, Cumhuriyet, polis memurları, vergi müfettişleri vb.) karşı hakaret suçlarına ilişkin mahkumiyetler hakkındadır. *Vedat Şorli* davasında Mahkeme 46. madde kapsamında ihlalin, Devlet Başkanı'na kendisiyle ilgili bilgi verme ve görüş ifade etme hakkı bakımından ayrıcalıklı statü veya özel koruma sağlayan 299. maddenin hazırlanması ve bu gruptaki davalarda tutuklulukla ilgili usule ilişkin bazı ilave sorunlar vardır: *2 No'lu Mehdi Tanrikulu* davasında Mahkeme diğerlerinin yanı sıra başvuranın tutuklu yargılanmasının hukuka aykırı olduğunu tespit etmiştir; zira kendisine isnat edilen suç yani yasa dışı terör örgütü lehine propaganda yapma, -hatalı bir şekilde- Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100.maddesinde sıralanan ve tutukluluğu haklı kılan nedenlerin yasal karineyle belirlendiği suçlardan biri olarak kabul edilmiştir. *Abdullah Kılıç* davasında Mahkeme diğerlerinin yanı sıra Anayasa Mahkemesi'nin tutukluluğun hukukiliğine ilişkin incelemesinin aşırı uzun sürdüğünü tespit etmiştir.

İlker Deniz Yücel, Abdullah Kılıç ve 2 No'lu Taner Kılıç davalarında Mahkeme Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141.maddesi uyarınca öngörülen tazminat yolunun, kişinin suç işlediğinden şüphelenmek için makul gerekçeler bulunmadığı yönündeki şikayetler bakımından Sözleşme'nin 5 § 5. maddesi anlamında bir tazminat yolu oluşturamayacağına karar vermiştir. *İlker Deniz Yücel* davasında Mahkeme ayrıca Anayasa Mahkemesi tarafından verilen meblağın açıkça yetersiz olması nedeniyle başvurana uygun ve yeterli tazminat verilmediğini de tespit etmiş uygulanmasıyla ilgili bir sorundan kaynaklandığını belirtmiş ve ilgili iç hukukun 10. madde ile uyumlu hale getirilmesinin ihlalin sona ermesini mümkün kılan uygun bir telafi şekli olacağı (§ 54) sonucuna varmıştır (madde 10 ihlali).

Son olarak *Nedim Şener* grubu kişilerin yayınları veya konuşmaları³ nedeniyle uygun ve yeterli gerekçeler olmaksızın⁴ ağır suçlamalarla tutuklu yargılanmalarına ilişkindir (madde 5 ve 10 ihlalleri).

Kararın icra aşaması

Bireysel önlemler

Yetkili makamların bu önlemlere ilişkin sağladığı bilgilerin özeti (DH-DD(2023)41), H-Exec(2023)1'de yer almaktadır.

Genel önlemler

Yetkililer, genel önlemler hakkında aşağıda ilgili başlıklar altında özetlenen bilgileri eylem planında (DH-DD(2023)41) sunmuştur.

² Ceza Kanunu'nun 299. maddesi, Cumhurbaşkanı'na hakareti bir yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılan ve alenen işlenmesi halinde 1/6 oranında artırılan bir suç olarak düzenlemektedir. Diğer yandan TCK 125. madde ise, hakarete ilişkin genel hüküm olup üç ay ile iki yıl arasında hapis cezası öngörmekte ve suçun alenen işlenmesi halinde verilecek ceza 1/6 oranında artırılmaktadır. Eğer hakaret edilen kişi bir kamu görevlisiyse ceza bir yıldan az olamaz.

³ Bu gruptaki davalarda tutuklulukla ilgili usule ilişkin bazı ilave sorunlar vardır: *2 No'lu Mehdi Tanrikulu* davasında Mahkeme diğerlerinin yanı sıra başvuranın tutuklu yargılanmasının hukuka aykırı olduğunu tespit etmiştir; zira kendisine isnat edilen suç yani yasa dışı terör örgütü lehine propaganda yapma, -hatalı bir şekilde- Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 100.maddesinde sıralanan ve tutukluluğu haklı kılan nedenlerin yasal karineyle belirlendiği suçlardan biri olarak kabul edilmiştir. *Abdullah Kılıç* davasında Mahkeme, diğerlerinin yanı sıra Anayasa Mahkemesi'nin tutukluluğun hukukiliğine ilişkin incelemesinin aşırı uzun sürdüğünü tespit etmiştir. *İlker Deniz Yücel, Abdullah Kılıç ve 2 No'lu Taner Kılıç* davalarında Mahkeme Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141.maddesi uyarınca öngörülen tazminat yolunun, kişinin suç işlediğinden şüphelenmek için makul gerekçeler bulunmadığı yönündeki şikayetler bakımından Sözleşme'nin 5 § 5. maddesi anlamında bir tazminat yolu oluşturamayacağına karar vermiştir. *İlker Deniz Yücel* davasında Mahkeme ayrıca Anayasa Mahkemesi tarafından verilen meblağın açıkça yetersiz olması nedeniyle başvurana uygun ve yeterli tazminat verilmediğini de tespit etmiştir.

⁴ Mehmet Hasan Altan ve Alpay Şahin davalarında, TCK'nın 220 ve 314. maddeleriyle bağlantılı olarak 309, 311 ve 312. maddeleri, (cebir ve şiddet kullanarak anayasal düzeni, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, ve hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs etmek ve silahlı terör örgütüne üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemek) başvuranları tutuklamak için kullanılmıştır.

Terörle Mücadele Kanunu'nun 6 § 2 ve 7 § 2 maddeleri ve Türk Ceza Kanunu'nun 220 §§ 6 ve 7 ve 215. ve 216. maddeleri

Komite, 1428. toplantısında (Mart 2022 İnsan Hakları toplantısı) yaptığı son incelemede yetkilileri Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nda ifade özgürlüğü hakkının kullanımının bir suç teşkil etmediğini açıklığa kavuşturacak ilave yasal değişiklikleri yapmaya ve Ceza Kanunu'nun 220 §§ 6. ve 7. maddelerini Anayasa Mahkemesi ve Avrupa Mahkemesi kararlarıyla uyumlu hale getirmek için gerekli yasal çözümleri gecikmeden kabul etmeye davet etmiştir. Komite aynı zamanda Ceza Kanunu'nun 220 §§ 6. ve 7. maddelerinin uygulanmasına ilişkin sağlanan istatistiksel bilgilerin, yapılan cezai işlemler hakkında, Komitenin söz konusu kovuşturmaların ifade özgürlüğüyle bağlantılı olup olmadığını değerlendirmesine olanak tanıyacak ayrıntılarla desteklenmesini talep etmiştir.

Yetkililer, icra sürecinde yapılan ve ilgili hükümleri Sözleşme ile uyumlu hale getirmek için yeterli gördükleri mevzuat değişikliklerini hatırlatmıştır.

Bu nedenle 2013'te Ceza Kanunu'nun 215. maddesi değiştirilmiş, bu değişiklikte bir suçu alenen öven ifadenin bu hükmün kapsamına girmesi için kamu düzeni açısından yakın ve açık bir tehlike oluşturması şartı getirilmiştir. Yetkililer, yerel mahkemelerin 2013 değişikliklerini Mahkeme içtihadıyla uyumlu bir şekilde uyguladıklarını gösteren güncel kararlar sunmuştur. Ayrıca, yetkililer, Mahkeme'nin *Yasin Özdemir*⁵ davasında verdiği son karara atıfta bulunarak Mahkeme'nin 2013 değişikliğinin, kanunun sanık aleyhine geniş bir şekilde yorumlanmasına karşı önlemler sağladığını ancak başvuranın davasında yerel mahkemelerin 2013 değişikliğini dikkate almadığını ifade etmiştir.

2013 yılında, Terörle Mücadele Kanunu'nun 6 § 2 ve 7 § 2 maddeleri 2013 yılında değiştirilerek, bildiri basma ve yayınlama fiilinin ancak terör örgütlerinin cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru göstermesi, övmesi veya teşvik etmesi halinde cezalandırılabilirliği ve terör örgütlerinin yöntemlerini meşru göstererek, överek veya teşvik ederek propagandasını yapma fiilinin de ancak cebir, şiddet veya tehdit içermesi halinde cezalandırılabilirliği hükme bağlanmıştır. 2019 yılında madde 7 § 2 daha da değiştirilerek, haber verme sınırlarını aşmayan ve eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamalarının suç teşkil etmeyeceği hükme bağlanmıştır. Yetkililer, Mahkeme'nin Terörle Mücadele Kanunu'nun 6 § 2 and 7 § 2. maddelerinin lafzını eleştirmedeğini hatırlatmıştır. Bunun yerine Mahkeme, adli makamların başvuranların eylem ve/veya açıklamalarına ilişkin uygun bir değerlendirme yapmadıklarını tespit etmiştir. Yetkililer, madde 7 § 2'nin Sözleşme'nin gereklilikleri doğrultusunda uygulandığını göstermek için yerel mahkemeler ve savcılıklar tarafından verilen yakın tarihli örnek karar ve hükümler sunmuştur.

Yetkililer Ceza Kanunu'nun 314. maddesi ile birlikte değerlendirilen 220 §§ 6 ve 7. maddeleri (*Işıkırık* grubu) ile ilgili olarak, Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın içtihadını Mahkeme içtihadı ile uyumlu hale getirdiğini belirtmiştir. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesi, Ceza Kanunu'nun 220 § 6. maddesinin uygulanmasına ilişkin verdiği 10 Haziran 2021 tarihli pilot kararı olan *Hamit Yakut* davasında; söz konusu ihlalin yapısal bir sorundan kaynaklandığına hükmetmiş ve kararı bir çözüm bulunması için Meclis'e göndermiştir. Yetkililer 9 Temmuz 2020 tarihinde mevzuattaki eksiklikleri gidermek amacıyla Ceza Hukuku Bilim Komisyonu kurulduğunu ve Komisyon'un Anayasa Mahkemesi'nin Ceza Kanunu'nun 220 § 6. maddesine ilişkin bulgularını değerlendirebileceğini ifade etmiştir. Yetkililer, Anayasa Mahkemesi'nin Ceza Kanunu'nun 220 § 7 maddesi ile ilgili henüz bir pilot karar prosedürü başlatmadığını da belirtmiştir. Yetkililer bu grupta daha fazla mevzuat değişikliği önlemine gerek olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, yetkililer, görüşlerini desteklemek amacıyla, 220 § 7. maddenin uygulanmasına ilişkin 2021 tarihli bir Anayasa Mahkemesi kararına ve 220 § 6 ve 220 § 7. maddelerin uygulanmasına ilişkin 2022 tarihli iki Yargıtay kararına atıfta bulunmuşlardır.

Öte yandan, yetkililer, 2017 ila 2021 yılları arasında Ceza Kanunu'nun 215 ve 220. maddeleri ve Terörle Mücadele Kanunu hükümleri uyarınca Savcılıklar tarafından soruşturma aşamasında verilen kararlar ve ceza mahkemeleri tarafından yapılan ceza yargılamaları sonucunda verilen kararlar hakkında istatistiksel bilgiler sunmuştur. Yetkililer, Terörle Mücadele Kanunu'na ilişkin istatistiklerin yalnızca söz konusu kanunun 6. ve 7. maddeleriyle ilgili olmadığına ve Ceza Kanunu'nun 220. maddesine ilişkin istatistiklerin de yalnızca Ceza Kanunu'nun 220. maddesinin 6. ve 7. fıkralarıyla ilgili olmadığına işaret etmiştir.

Yetkililer çeşitli projeler ve farkındalık yaratma etkinlikleri gibi başka önlemlerle ilgili bilgiler de sunmuştur.

Yetkililer ayrıca, Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanı'nın 2022 yılında ifade özgürlüğü hakkına ilişkin olarak yaptıkları konuşmalardan metinler alıntılanmışlardır.

⁵ *Yasin Özdemir v. Türkiye* (14606/18, 17 Aralık 2021 tarihli nihai karar).

Türk Ceza Kanunu'nun 125, 299 ve 301. maddeleri

2008'de Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi değiştirilip "Türklük" terimi yerine "Türk milleti" terimi kullanılmış; ceza miktarının üst sınırı düşürülmüş ve bu hüküm kapsamına giren bir suçun soruşturulması için Adalet Bakanı'ndan izin alma şartı getirilmiştir. *Altuğ Taner Akçam* kararında Mahkeme 2008 yılında yapılan değişiklikten sonra 301. madde uyarınca suçun kapsamının hala çok geniş ve muğlak olduğunu ve bu nedenle ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasına yönelik bir tehdit oluşturduğunu vurgulamıştır (§ 93). Aynı kararda Mahkeme Adalet Bakanı'ndan izin alma şartının güvenilir ve sürekli bir güvence sağlamadığını da belirtmiştir (§ 94).

Komite 1428. İnsan Hakları toplantısında (Mart 2022) yaptığı son incelemede; Mahkeme'nin açık içtihadı ışığında Ceza Kanunu'nun 301. maddesinin değiştirilmesi konusunda yetkililere güçlü bir şekilde çağrıda bulunmuş ve ayrıca 125. maddenin değiştirilmesini ve 299. maddenin yürürlükten kaldırılmasını değerlendirmelerini önermiştir. Buna karşılık yetkililer Türklüğü aşağılamakla ilgili olarak 301. maddenin öngörülebilir olmamasını eleştiren *Altuğ Taner Akçam* kararından sonra benzer bir ihlalin yaşanmadığını, bunun da ihlalin münferit nitelikte olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Mahkeme daha sonraki davalarda sadece demokratik bir toplumda bu müdahalenin gerekli olup olmadığını incelemiştir. Bu nedenle yetkililer 301. maddenin değiştirilmesine gerek olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca bir filtreleme mekanizması olarak Bakanlık'tan izin alma şartının gelecekteki ihlalleri önleyeceğini ve bu hükmün ifade özgürlüğünü kısıtlama ya da caydırıcı bir etki yaratma aracı olarak kullanılamayacağını iddia etmiştir.

Ceza Kanunu'nun 299 ve 125. maddeleriyle ilgili olarak yetkililer, Mahkeme'nin bu hükümlerin lafzını eleştirmediklerini veya 299. maddenin kaldırılmasını talep etmediklerini ancak bunların yerel mahkemeler tarafından orantısız bir şekilde kullanılmasını eleştirdiklerini iddia etmişlerdir. Dolayısıyla yasal bir değişikliğe gerek yoktur; yerel mahkemelerin uygulamasında yapılacak bir değişiklik ve farkındalık yaratma etkinlikleri yeterli genel önlemler olacaktır. Yetkililer, savunmalarını desteklemek amacıyla, izin mekanizmasının benzer ihlallere karşı Sözleşme ile uyumlu bir güvence sağladığı yolundaki iddialarını destekleyen Adalet Bakanlığının iki örnek kararını ve çoğunlukla 2021 ve 2022 yıllarında her düzeydeki mahkeme ve Cumhuriyet savcılıkları tarafından verilen benzer yöndeki hüküm ve karar örneklerini sunmuştur.

Ayrıca, yetkililer 2017 ila 2021 yılları arasında Ceza Kanunu'nun 125, 299, 301. maddeleri uyarınca Savcılıklar tarafından soruşturma aşamasında verilen kararlar ve ceza mahkemeleri tarafından yürütülen ceza yargılamaları sonucunda verilen kararlar hakkında istatistiksel bilgiler de sunmuştur. Davaların büyük bir kısmının mahkemeye intikal etmediğini belirten yetkililer savcılıkların da bir filtreleme mekanizması işlevi gördüğünü ileri sürmüştür.

Tutuklu yargılamayla ilgili genel önlemler

Komite, Mart 2022'de yaptığı son incelemede yetkililere, adli makamların bireyleri tutuklarken kuvvetli şüpheli haklı çıkararak somut delillere dayanmalarını sağlamak amacıyla daha fazla tedbir alma ve mevcut adli uygulama hakkında bilgi verme çağrısı yapmıştır.

Yetkililer buna karşılık olarak, Ceza Muhakeme Kanunu'nun 100. maddesinde 2021 yılında yapılan ve "katalog suçlar" olarak da adlandırılan daha ağır suçlarla ilgili olarak kişilerin tutuklanması için kuvvetli bir suç şüphesinin varlığını gösteren somut delillerin olması şartını getiren değişikliğe atıfta bulunmuştur.⁶ Yetkililer tutuklu yargılamayla ilgili mevcut yasal güvencelerin Sözleşme ile uyumlu olduğunu belirtmiştir. İlk derece mahkemelerin verdiği üç örnek karara atıfta bulunarak yargının tutukluluk kararı verirken Sözleşme ile uyumlu bir uygulama benimsediğini ileri sürmüşlerdir. Yetkililer Sözleşme'nin 5 § 3 ve 4. maddeleri kapsamında bulunan ihlallere ilişkin önceki beyanlarını tekrarlamıştır.

Yetkililer, Ilker Deniz Yücel davasında bulunan madde 5 § 5 ihlaline ilişkin herhangi bir genel önlemin alındığına veya alınmasının öngörüldüğüne dair herhangi bir bilgi sunmamıştır.

MLSA (Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği) (DH-DD(2023)121), İFÖD (İfade Özgürlüğü Derneği) (DH-DD(2022)657); Diyarbakır Barosu (DH-DD(2022)880) (DH-DD(2022)881), (DH-DD(2022)1129) tarafından yapılan Kural 9.2 bildirimleri ve yetkililerin cevabı

STK'lar başta gazeteciler, siyasetçiler, aktivistler, sanatçılar ve avukatlar olmak üzere kişilerin Terörle Mücadele Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nun çeşitli maddeleri uyarınca zulüm görmeye devam ettiğini ve ilgili ceza hükümlerinde yorumu daraltmaya yönelik yapılan değişikliklere rağmen savcılarının ve hakimlerin bu hükümleri geniş yorumlamayı sürdürdüğünü belirtmiştir. STK'ların hazırladıkları 2022 yılına ait yıllık dava

⁶ Bunlar diğerlerinin yanı sıra, soykırım ve insanlığa karşı işlenen suçlar, insan ticareti, kasten öldürme, kasten yaralama, işkence, cinsel saldırı, çocukların cinsel istismarı, hırsızlık, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene karşı suçlar ve anayasal düzenin işleyişine karşı suçlar ve Terörle Mücadele Kanunu ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kanunu altında tanımlanan bazı suçları kapsamaktadır.

izleme raporuna göre sadece bir yıl içinde 381 gazeteci gazetecilik faaliyetlerine dayanarak açılan davalar nedeniyle mahkeme karşısına çıkmak zorunda kaldığını ve en az 66 gazeteci ve medya çalışanının da halen cezaevinde olduğunu belirtmiştir. STK'lar Komite'nin son incelemesinden bu yana 25 gazetecinin terör örgütü üyeliği şüphesiyle tutuklandığına ve çoğu hakkında resmi bir suçlama olmaksızın tutuklu yargılanmaya devam ettiklerine dikkat çekmiştir.

Diğer yandan, STK'lar, Türk Ceza Kanunu'nun 220 § 6 ve 7. maddeleri kapsamında yürütülen kovuşturma ve verilen mahkumiyet sayılarının bu hükümlerin yaygın olarak uygulandığını gösterdiğini ifade etmiştir. STK'lar, Bakanlığın 2016-2018 dönemine ait resmi istatistiklerine göre 314. madde (220. madde'ye atıfta bulunan) kapsamında 1,056,779 ceza soruşturması başlatıldığını ve Bakanlığın artık Ceza Kanunu'nun 220 § 7 ve 314 §§ 1 ve 2. maddeleri kapsamındaki istatistikleri yayınlamadığını belirtmiştir. STK'lar, Anayasa Mahkemesi'nin pilot kararının ardından Türk Ceza Kanunu'nun 220 § 6. maddesini değiştirmek üzere önünde bir yıl süre olmasına rağmen hiçbir ilerleme kaydetmediği için Meclis'i eleştirmektedir. STK'lar, 2020 sonu itibarıyla bu hükümler uyarınca mahkum olan 106 kişinin 18 yaşından küçük olduğuna, 24 kişinin de 12 -14 yaş arasında olduğuna işaret etmiştir.

STK'lar suç teşkil eden yayın yoluyla hakaretlerle ilgili olarak Ceza Kanunu'nun 299. maddesinin uygulanmasından kaynaklanan yapısal sorunlarla ilgili hiçbir ilerleme kaydedilmediğini ve yetkililerin Mahkeme'nin bulgularını kasıtlı olarak göz ardı ettiğini ileri sürmektedir. Bu iddialarını desteklemek için yakın zamanda bu hüküm kapsamında siyasetçiler ve gazeteciler hakkında açılan ceza davalarından örnekler sunmuşlardır. Ceza Kanunu'nun Cumhurbaşkanı'na hakarete ilişkin 299. maddesinin *Vedat Şorli* kararından sonra adli makamlar tarafından artık kullanılmaması gerektiğini iddia etmektedirler. 2008 yılında Ceza Kanunu'nun 301. maddesinde yapılan değişikliğin Mahkeme'nin tespit ettiği yapısal sorunları çözmek için yetersiz olduğunu ileri sürmektedirler. 2016-2020 yılları arasında bu madde kapsamında verilen toplam mahkumiyet kararı sayısı 963, beraat kararı sayısı ise 554'tür. 301 ve 299. maddeler bir otosansür ortamı yaratmaya devam etmekte ve bir tutuklanma ve cezai kovuşturma tehdidi oluşturmaktadır.

Yetkililer cevaplarında esas olarak eylem planında verilen bilgileri tekrarlamış ve burada yer verilen önlemleri özetlemiştir. Resmi istatistikleri verdiklerini ve STK'lar tarafından bu amaçla sağlanan diğer bilgilerin güvenilir olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca bu bildirimlerde dile getirilen ve kararların denetiminin dışında kaldığını ve spekülasyon olduğunu düşündükleri konularda yorum yapmak istemediklerini de ifade etmişlerdir.

Sekreterlik tarafından yapılan analiz

- Bireysel önlemler

Öner ve Türk grubu: Yetkililer *Selahattin Demirtaş* davası (3 Nolu) ve yeniden yargılamanın yapıldığı *Güllü ve Yasin Özdemir* davasına ilişkin Anayasa Mahkemesi önünde yapılan yargılamaların sonucu hakkında bilgi vermeye davet edilebilirler.

Nedim Şener grubu: Yetkililer Mahkeme'nin bu gruptaki tüm davalarda, diğerlerinin yanı sıra, 10. maddenin ihlal edildiğini tespit ettiği cezai yargılamaların sonuçları ve Mahkeme kararının ardından başvuru sahiplerinin talebi üzerine yeniden yargılama yapılmışsa bu yargılamanın sonuçları hakkında bilgi vermeye davet edilebilirler.

Altuğ Taner Akçam grubu: Bu dava grubunda daha fazla bireysel önlem gerekmemektedir.

Artun ve Güvener grubu: Yetkililer *Uzan, Ataç, Seğmen ve Vedat Şorli* davalarında yapılan yeniden yargılamanın sonuçları hakkında ve *Dickinson* davasında Mahkeme kararının yeniden gözden geçirilmesi talepleri hakkında bilgi vermeye davet edilebilir.

İşkırık grubu: Yetkililer *Buluş ve Diğerleri* ve *İlyas Gündüz* davaları hakkındaki Anayasa Mahkemesi kararları ve *Bakır ve Diğerleri*, *Kerçin* ve *Kılınc* davalarındaki yapılan yeniden yargılamaların yanı sıra *Bat* davasındaki yeniden yargılama süreci hakkında bilgi vermeye davet edilebilirler.

Mustafa Çelik davasında Mahkeme başvuranın Ceza Kanunu'nun 314 § 2. maddesi kapsamında mahkum edilmesi nedeniyle 10. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkeme başvuranın Terörle Mücadele Kanunu'nun 7 § 2. maddesi kapsamındaki mahkumiyetine ilişkin şikayetlerini incelemeye gerek görmemiştir. Başvuranın, Mahkeme'nin ihlal tespit etmesine neden olan 314 § 2. madde uyarınca mahkumiyeti zaten iptal edildiği ve bu nedenle başvuranın sabıka kaydı silindiği için bu davanın kapatılması önerilmektedir.

Mükerrer davaların kapatılma önerisi: 11 davada (daha ayrıntılı bilgi için bkz. H-Exec(2023)1) daha fazla bireysel önleme gerek kalmamıştır. Dolayısıyla Komite'nin uygulamaları doğrultusunda bu davalara ilişkin incelemelerin bitirilmesi önerilmektedir. Nihai karar taslağı ekte yer almaktadır. Geri kalan davalar bu gruptaki

diğer davalarla gündeme gelmeyen çeşitli yasa hükümlerinin farklı hususlarıyla ilgilidir. Bu nedenle bireysel önlemler alınmış olmasına rağmen bu davaların kapatılması önerilmemiştir.

- Genel önlemler

Terörle Mücadele Kanunu'nun 6 § 2 ve 7 § 2. maddeleri ve Ceza Kanunu'nun 220 §§ 6 ve 7. ve 215 ve 216. maddeleri kapsamında yapılan Kovuşturmalar

Yetkililer bu gruptaki kararlarda ortaya çıkan sorunların ele alınmasına yönelik başlıca genel önlemlerden biri olarak, başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere mahkemelerin devam etmekte olan iyi uygulamalarına atıfta bulunmuştur. Ayrıca, yetkililer, Cumhurbaşkanı ve Adalet Bakanı dahil olmak üzere üst düzey siyasetçilerin ifade özgürlüğü hakkına ilişkin konuşmalarından da örnekler vermiştir. Bütün bu hususlar ilgiyle not edilebilir.

Komite aynı zamanda mevcut durumu değerlendirmesini sağlayacak istatistiksel verileri de talep etmiştir.

Ceza Kanunu'nun 215. maddesiyle ilgili olarak, yetkililerin verdiği en son istatistik verilerinden 2017 ve 2021 yıllarında bu hüküm kapsamında verilen hapis cezası sayısının sırasıyla 84'ten 55'e düştüğü ve aynı dönemde verilen beraat kararı sayısının da 380'den 435'e yükseldiği anlaşılmaktadır.

Ceza Kanunu'nun 220. maddesiyle ilgili olarak 2017'den 2021'e kadar bu hüküm kapsamında savcılar tarafından başlatılan soruşturma sayısı 9,821'den 12,545'e yükselmiş ve kovuşturma yapılmasına gerek olmadığına dair verilen karar sayısı 5,254'ten 4,127'ye düşmüştür. Ayrıca aynı dönemde bu madde kapsamında hapis cezasıyla cezalandırılan bireylerin sayısı üç katına çıkmıştır. Ancak bu istatistiklerden kesin sonuçlar çıkarmak zordur; zira bu istatistiklerin Terörle Mücadele Kanunu'nun genel olarak uygulanmasını ve Ceza Kanunu'nun 220. maddesinin, ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasıyla ilgisi olmayan suçlar dahil bütün paragraflarının uygulanmasını kapsadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle Komite, yetkilileri, özellikle Türk Ceza Kanunu'nun 220. maddesinin 6. ve 7. fıkraları ile Terörle Mücadele Kanunu'nun 6. ve 7. maddelerinin uygulanmasına ilişkin ayrıntılı istatistik bilgileri sunmaya ve ilgili eylem türlerine ilişkin ayrıntılı bilgi vermeye davet ederek, ifade özgürlüğü hakkı söz konusu olduğunda bu hükümlerin nasıl uygulandığına dair bir değerlendirme yapmasına olanak sağlayabilir. Bu bilgi Komite'nin gerçek durumu değerlendirmesi için elzemdir ve ayrıca Mahkeme tarafından tespit edilen çok sayıda ihlal ve Bakanlar Komitesi'nin yanı sıra ulusal sivil toplum ve diğer uluslararası kuruluşların birçok kez dile getirdiği endişeler karşısında mevcut durumu gözlemleyebilmek için bu bilginin sunulması Türk yetkili makamları tarafından bir öncelik olarak görülmelidir.

Bu arada Komite yetkililere, Türk Ceza Kanunu ve Terörle Mücadele Kanunu'nda, Terörle Mücadele Kanunu'nun 7 § 2. maddesinde 2019 yılında yapılan değişikliğin diğer maddelere yayılması, ifade özgürlüğü hakkını kullanmanın bir suç teşkil etmediğinin açıklığa kavuşturulması ve cezai hükümlerin uygulanmasının salt şiddete teşvik davalarıyla sınırlandırılmasına yönelik somut önlemler alınması gibi daha fazla yasal değişiklik yapmayı tavsiye edebilir. Terörle Mücadele Kanunu'nun 7 § 2. maddesinde yapılan değişikliğin hükmün yorumlanmasını sınırlandıran faydalı bir açıklama olarak Komite tarafından memnuniyetle karşılandığı hatırlanmaktadır. Bu hükmün diğer hükümleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi; yasa koyucunun ifade özgürlüğüne öncelik verme niyetine ilişkin açık bir mesaj verecektir.

Son olarak Anayasa Mahkemesi'nin *Hamit Yakut* davasında verdiği pilot karar memnuniyetle karşılanmakla birlikte Anayasa Mahkemesi kararının ihlali gidermek üzere Meclis'e gönderilmesinin üzerinden bir buçuk yıl geçmesine rağmen kararın uygulanmamasının ve Türk Ceza Kanunu'nun 220 § 6. maddesinin değiştirilmemesinin üzüntüyle karşılandığı belirtilebilir. Dolayısıyla Komite yetkililere, bir kez daha, Türk Ceza Kanunu'nun 220 § 6 ve 7. maddelerini Anayasa Mahkemesi'nin ve Mahkeme'nin kararlarıyla uyumlu hale getirmek için gerekli yasal değişiklikleri daha fazla gecikme olmadan kabul yapmasını ısrarla tavsiye edebilir.

Ceza Kanunu'nun 125, 299 ve 301. maddeleri

Yetkililerin *Vedat Şorli* davasındaki 46. madde kapsamındaki bildirimlerin 299. maddenin yürürlükten kaldırılmasını gerektirmediği ve Sözleşme ile uyumlu bir uygulamanın Mahkeme'nin tespit ettiği eksiklikleri giderebileceği yolundaki argümanının Mahkeme'nin bu davadaki veya bu gruptaki diğer kararlardaki açık bulgularına tam olarak cevap vermediği görülmektedir. Mahkeme bu son kararında devlet başkanının özel bir kanun ile daha fazla korunmasının ilkesel olarak Sözleşme'nin ruhuyla bağdaşmadığını ve bir devletin Devlet başkanının itibarının korunmasındaki menfaatinin devlet başkanı hakkında bilgi verme ve görüş belirtme hakkı karşısında ona özel bir ayrıcalık ya da koruma sağlanmasını haklı gösteremeyeceğini vurgulamıştır. Ayrıca 10. madde ihlalinin 299. maddenin yazımı ve uygulanmasıyla ilgili bir sorundan kaynaklandığını ve ilgili iç hukukun 10. maddeyle uyumlu hale getirilmesinin ihlalin sona ermesini mümkün kılacak uygun bir telafi şekli olacağını belirtmiştir (§ 54).

Yetkililerin sunduğu istatistiklere göre 299. madde kapsamında açılan ceza davası sayısı 2017 ile 2021 arasında neredeyse iki katına (5,281'den 9,168'e) çıkmıştır. Sadece 2017 yılında kovuşturmayla yer

olmadığına dair toplam 12,667 karar verilmiştir (2017’de ise verilen takipsizlik kararı sayısı 5,234’tür). Kovuşturmaların yapılmamasına rağmen kovuşturmaya yer olmadığına dair verilen kararların sayısının yüksek olması bu hüküm kapsamında yapılan şikayetlerin yarattığı caydırıcı etkiye ilişkin endişeleri artırmaktadır. Ne yazık ki, aynı dönemde verilen hapis cezası sayısı da 564’ten 1,239’a yükselmiştir. Türk Ceza Kanunu’nun 125. maddesiyle ilgili olarak da aynı dönemde bu hüküm kapsamında düzenlenen iddianame (266,937’den 438,200’e bir artış) ve hükmedilen hapis cezası (11,017’den 25,040’a bir artış) sayısında da benzer bir eğilim görülmektedir. Bu istatistikler bu hükümlerin uygulanmasının son beş yılda arttığını göstermektedir. Mahkeme’nin bu kararlardaki bulguları ve Türk Ceza Kanunu’nun 125 ve 299. maddeleri kapsamındaki kovuşturma ve mahkumiyet sayılarının endişe verici olduğu göz önüne alındığında Komite yetkililere Mahkeme içtihadı doğrultusunda 125. maddeyi değiştirmeyi ve 299. maddeyi yürürlükten kaldırmayı kez daha ısrarla tavsiye edebilir.

301. madde kapsamında Türk milletini aşağılama suçuna ilişkin olarak *Altuğ Taner Akcam* kararında tespit edilen kanunilik ilkesinin ihlalinin münferit bir ihlal olduğu argümanı Mahkeme’nin bu karardaki açık tespitlerini değiştirmemektedir. Mahkeme 2008 yılında hükümde yapılan değişikliği incelemiş ve Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesi kapsamındaki şartların kapsamının çok geniş ve muğlak olduğuna ve dolayısıyla hükmün ifade özgürlüğü hakkının kullanılmasına dair sürekli bir tehdit oluşturduğuna karar vermiştir (§ 93). Yetkililerin etkili bir güvence olarak dayandığı filtreleme mekanizması olan Adalet Bakanlığı’ndan izin alma şartı ile ilgili olarak Mahkeme, bunun güvenilir ve sürekliliği olan bir güvence sağlamadığını veya hükümden doğrudan doğruya etkilenme riskini ortadan kaldırmadığını; zira zaman içinde meydana gelebilecek herhangi bir siyasi değişikliğin Adalet Bakanlığı’nın yorumlayıcı tutumunu etkileyebileceği ve keyfi kovuşturmaların önünü açabileceğini belirtmiştir (§ 94).

Ayrıca Mahkeme *Kaboglu ve Oran* davalarında 301. madde kapsamında cezai soruşturma başlatılmasının, soruşturmanın daha sonra Bakanlık’ın izin vermemesi nedeniyle sonlandırılmış olmasına bakılmaksızın, caydırıcı etkileri nedeniyle ifade özgürlüğü hakkına müdahale teşkil olarak değerlendirilmesi için yeterli olduğunu tespit etmiştir (§§ 113-116). Ayrıca yetkililerin verdiği istatistikler son beş yılda bu hükmün kullanılmasında bir artış olduğunu göstermektedir. Bu hüküm kapsamında düzenlenen iddianame sayısı 2017’de 834 iken 2021’de bu sayı 1,210’a yükselmiştir. Aynı şekilde 2017’de bu madde uyarınca hapis cezasıyla cezalandırılan kişi sayısı 46 iken sadece 2021’de bu sayı 111’e yükselmiştir. Beraat kararı sayılarında da bir artış olmuş, 2017’de 79 olan beraat kararı sayısı 2021’de 127’ye yükselmiştir. Genel olarak istatistiksel veriler 301. maddenin düzenli olarak uygulanmaya devam ettiğini göstermektedir, bu durum da Mahkeme’nin, diğerlerinin yanı sıra, yukarıda bahsedilen *Kaboglu ve Oran* davasında da işaret ettiği üzere, caydırıcı bir etki oluşturmaktadır. Sonuç olarak bu bakımdan giderek artan bir mevzuat değişikliği ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu nedenle Komite yetkililere Türk Ceza Kanunu’nun 301. maddesini Mahkeme’nin açık içtihadı doğrultusunda değiştirmeyi bir kez daha ısrarla tavsiye edebilir.

Makul şüphe olmaksızın tutuklu yargılanma ve ifade özgürlüğüyle bağlantılı cezai sorumluluk

Halihazırda *Nedim Şener* grubunda 18 dava derdest olmaktadır, bunların altı tanesi Komite’nin son incelemesinden bu yana gruba dahil edilmiştir. *Sabuncu ve Diğerleri*⁷ davası bu gruptaki son kararlardan biridir ve bu kararda Mahkeme, Türk yargısının kamuoyu önünde yapılan tartışmada yetkililere yönelik eleştirileri terör örgütlerine yardım etmek ve/veya bu örgütler lehine propaganda yaymak olarak nitelendirdiğini belirtmiştir (§ 178).

Komite 1428. İnsan Hakları toplantısında (Haziran 2021) (DH), Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 100. maddesinde yapılan ve kişilerin “katalog suçlar” olarak adlandırılan suçlar kapsamında dahi tutuklanması için kuvvetli şüpheyi haklı gösteren somut delil şartını getiren değişikliği memnuniyetle karşılamıştır. Bu bakımdan yetkililerin sunduğu, ilk derece mahkemeler tarafından verilmiş üç karar bu üç mahkemenin 2021 değişikliğini uyguladığını göstermektedir. Bu bilgi ilgiyle not edilmekle birlikte değişikliğin yargı tarafından yaygın bir şekilde uygulandığı sonucuna varmak için yeterli değildir.

Bu mesele 2014’ten beri Komite önünde derdesttir. Komite daha önce Mahkeme’nin *Mergen ve Diğerleri* davasında ve *Selahattin Demirtaş (2 Nolu)* davasındaki⁸ benzer bulgularını *Nedim Şener* grubu altında incelemeleye karar vermiştir. Keyfi hiçbir tutuklamanın 5 § 1. madde ile bağdaşamayacağı temel bir ilkedir ve 5§1. maddede yer alan “keyfilik” kavramı iç hukukla uyumlu olmamanın ötesine geçmektedir, dolayısıyla bir özgürlükten yoksun bırakmanın iç hukuk bakımından hukuki bir dayanağının bulunması durumunda dahi keyfi ve bu nedenle de Sözleşme’ye aykırı olarak değerlendirilmesi mümkündür.

⁷ *Sabuncu ve Diğerleri v. Türkiye* (23199/17, Kesinleşmiş karar tarihi 19 April 2021) § 182.

⁸ Komite’nin *Mergen ve Diğerleri* grubundaki nihai kararında ve Aralık 2021 tarihli *Selahattin Demirtaş* (No. 2) kararında, ilgili veya yeterli gerekçe olmaksızın tutuklulukla ilgili konuyu genel olarak Nedim Şener grubu altında incelemeye devam etmeye karar verdiği hatırlanmalıdır.

Şüphenin dayanağı olan olguların doğrulanabilir ve nesnel kanıtlarla gerekçelendirilmesi ve Ceza Kanunu'nda suç teşkil eden eylemleri tanımlayan bölümlerden birinin kapsamına girdiğinin makul bir şekilde düşünülebilmesi esastır.

Komite yetkilileri Ceza Muhakemesi Kanunu'nun değiştirilen 100. maddesinin gereklerine uyulmasının Türk yargısının yerleşik uygulaması haline gelmesi ve adli makamların bireyleri tutuklarken her zaman kuvvetli suç şüphesini gösteren somut delillere dayanmasını sağlayacak somut ve sonuç odaklı önlemler almaya davet edebilir. Komite yetkililere bu anlamda almayı düşündükleri önlemler ve gelişen yargı pratiği hakkında bilgi verme çağırısı da yapabilir.

Madde 34 ve 5 § 5

Mahkeme'nin *Murat Aksoy* (§§ 90, 91) ve *Bulaç* (§§ 52, 53) davalarında Sözleşme'nin 34. maddesi kapsamındaki bulguları ve *Ilker Deniz Yuçel* davasında Sözleşme'nin 5 § 5. maddesinin ihlal edildiği bulgusu hakkında Komite, Anayasa Mahkemesi'nin benzer başvurularda adil tazminat miktarının belirlenmesi konusundaki içtihadını Mahkeme içtihadıyla uyumlu hale getirmesi gerektiğini belirtebilir. Ayrıca Komite yetkilileri *Ilker Deniz Yuçel* davasında tespit edilen madde 5 § 5 ihlaline ilişkin alınan ve/veya alınması düşünülen genel önlemler hakkında bilgi vermeye davet edebilir.

Finansman: SAĞLANDI